

KS. MARIAN ZAJĄC

KATECHETYCZNE ZNACZENIE POSTAWY KREATYWNEJ

Głoszenie królestwa Bożego na ziemi jest już od wielu wieków powierzane kaznodziejom w kościołach, czyli sposobowi komunikacji, którego skuteczność jest obecnie bardzo niska¹. Na to ma wpływ zarówno istniejący styl komunikacji, przestarzały w porównaniu z szybką, wyrazistą, konkretną telewizją oraz Internetem, jak i sami ludzie, którzy słyszeli już ten przekaz powtarzany w periodach roku liturgicznego i więcej nie chcą go słuchać w taki sam sposób².

Dlatego większe szanse otwierają się przed nauczaniem katechetycznym, ponieważ chrześcijanie mogą w nim odnaleźć bardziej skuteczny sposób głoszenia królestwa niebieskiego³. Współcześni katechizowani chcą, aby nauczanie o Jezusie dotyczyło ich rodziny, wspólnoty mieszkaniowej, miejsca pracy, wypoczynku i szkoły, czyli tych miejsc, które są dla nich znaczące. Domagają się jasnych wskazań w komentarzach do wydarzeń z życia bieżącego i w transmisjach telewizyjnych, w dyskusjach o polityce, sporcie, w różnych rozmowach o problemach w pracy oraz moralnych dylematach życia. Te

Ks. dr hab. MARIAN ZAJĄC, prof. KUL – kierownik Katedry Katechetyki Fundamentalnej KUL; adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin; e-mail: mzajac@kul.pl.

¹ B e n e d y k t XVI. *List apostolski w formie Motu proprio „Porta fidei” ogłaszający rok wiary. Wskazania duszpasterskie na Rok Wiary. Nota Kongregacji Nauki Wiary*. Tarnów 2012 s. 5.

² Por. M. L o b k o w i c z. *Quo vadis Mater Ecclesia?* „Znak” 10:2001 s. 28.

³ R. B u r o w. *Uwierzyć w Jezusa*. Tłum. K. Pachocki. Poznań 2012 s. 19.

miejsca muszą być „obsiane” ewangelicznym ziarnem⁴. W tych bowiem miejscach chrześcijanie są następnie wezwani do głoszenia Ewangelii⁵.

Aby tak mogło się stać w przyszłości konieczne jest, by chrześcijanie porzucili roszczeniowe przekonania „pierwszokomunijne” i poczuli się osobiście odpowiedzialni za Kościół. Aby Ewangelia stawiała się na nowo skuteczną propozycją, opinią, radą, kiedy jest poznana i przyjęta w sposób dojrzały oraz praktykowana w życiu, musi być podana w niekonwencjonalny sposób. Dlatego mówimy o kreatywnym nauczycielu religii, który nie oswaja przeciętności, ale obmyśla twórcze strategie i potrafi je wprowadzać w życie⁶.

I. NAUCZYCIEL RELIGII W ROLI KREATORA MYŚLI I DZIAŁANIA KATECHETYCZNEGO

Czy możliwe jest do pogodzenia istnienie tych dwóch światów? Na początku takich rozważań narzucają się pytania. Z czym mamy do czynienia oraz czego szukamy w postawie kreatywnej⁷. Na pierwsze pytanie odpowiedź wydaje się prosta. Chodzi o to, jak odkryć to, czego inni nie widzą, albo nie chcą widzieć, aby dynamizować przekaz katechetyczny? Odpowiedź na drugie pytanie musi mieć minimum dwa człony, ponieważ są przynajmniej dwa dobre powody⁸. Pierwszym są *zachodzące zmiany*. Kiedy zmienia się świat wokół nas i sami katechizowani oraz pojawiają się nowe informacje, to rozwiązywanie nowych problemów katechetycznych starymi metodami przestaje być możliwe. To, co sprawdzało się w katechizacji kilka lat temu, dzisiaj jest częściowo bezużyteczne lub przynajmniej niewykonalne. W efekcie katecheeci stają przed wyborem: mogą albo użalać się nad sobą i narzekać, albo podjąć próbę wykorzystania

⁴ M. P r z y b y s z. *Kreowanie wizerunku Kościoła w mediach za pomocą public relations i reklamy. Media w Kościele i Kościół w mediach. Edukacja medialna, dziennikarska i w zakresie public relations z zastosowaniem technologii Web 2.0 w Kościele w Polsce*. Red. M. Przybyś, J. Kloch. Katowice 2012 s. 39.

⁵ Zob. A. D ł u g o s z. *Od chrztu do zmartwychwstania. O życiu chrześcijanina*. Kraków 2011 s. 8.

⁶ Por. T. L a s c o n i. *Ja i Ty przez 365 dni (+ 1)*. Tłum. K. Wilewska. Poznań 2007 s. 158.

⁷ Na temat kreatywności w katechezie już przed trzema dekadami pisał ks. Marian Finke na łamach miesięcznika „Katecheta”, wywołując niemałe zakłopotanie wśród ówczesnych katechetów. Por. *Kreatywność w katechezie (I)*. „Katecheta” 26:1982 nr 3 s. 97.

⁸ Por. R. von O e c h. *Kreatywność. Możesz być bardziej twórczy*. Tłum. A. Skrok. Łódź 2009 s. 13.

swoich pokładów kreatywności i poszukać nowych rozwiązań i odpowiedzi, których inni nie widzą. Drugim powodem, dla którego warto pracować nad nowymi koncepcjami katechetycznymi, jest *autentyczna przyjemność* wynikająca z tej czynności. To jest prawdziwa *uciecha dla duszy*. Pomysły, tak jak organizmy, mają pewien cykl życiowy: rodzą się, rozwijają, dojrzewają i umierają – dlatego trzeba tworzyć nowe⁹. Odkrywcze idee przychodzą na świat dzięki kreatywnemu myśleniu i dają wiele radości. Jeśli ich nie ma, tzn. że organizm umiera i kończy się pewna epoka w działaniu.

Jeśli współczesna katecheza nie będzie się posilać nowymi pomysłami, będzie w inercji i otworzą się przed nią nieciekawe perspektywy¹⁰. Uczymy się przez całe życie, zdobywając wiedzę i doświadczenie. Mamy szansę kształtować umiejętności i odkrywać talenty. Od wielu lat dostępnych jest wiele skutecznych szkoleń, które pomagają w doskonaleniu umiejętności nauczycielskich. Ich zasadniczą wadą – oprócz wysokich kosztów – jest konieczność dostosowania się do ustalonych schematów¹¹. Tymczasem w dzisiejszych czasach potrzebne są ożywcze wizje dla działalności katechetycznej oraz pilne opuszczenie „epoki kredy” w myśleniu o katechezie¹².

II. KREATYWNOŚĆ – ODKRYWANIE SWOJEGO TALENTU

Czym innym jest zdobyć wiedzę, a czym innym żyć z nią zgodnie. Tak samo radykalnie czymś innym jest motywowanie do postawy kreatywnej, a czym innym jest odważyć się na znaczące zmodernizowanie swojego działania, które przekracza przyjęte przyzwyczajenia¹³. *Europejski Rok Kreatywności i Innowacji 2009* ukazał, jak wiele środowisk zapragnęło wyrażnie zwiększyć swój potencjał twórczy¹⁴. Byłoby prawdziwym grzechem *zaniechania*, gdyby środowiska katechetyczne pozostały głuche i obojętne na doko-

⁹ Tamże.

¹⁰ Por. S. W a l e w i c z. *Kreatywność w teorii i praktyce katechetycznej* (Marian Finke). Poznań 2002 s. 12.

¹¹ Por. M. P a s z k o w s k i. *Odkryj w sobie kreatywność*. Warszawa 2008 s. 9.

¹² Zob. A. P e z d a. *Koniec epoki kredy*. Warszawa 2011 s. 14.

¹³ Zob. W a l e w i c z. *Kreatywność w teorii i praktyce katechetycznej* s. 12.

¹⁴ Zob. *Europejski Rok Kreatywności i Innowacji 2009*. [on-line] http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page [dostęp 11.07.2012].

nujące się zmiany¹⁵. Sprawdzone schematy umożliwiają nam skuteczne działanie jako katechetom, ale jednocześnie utrudniają twórcze myślenie.

Na tym etapie rozważań powinna pojawić się próba definicji. Wszystkie spotykane w literaturze fachowej wskazują na inny aspekt lub stronę tego zagadnienia. M. Paszkowski uważa, że „kreatywność nie jest nauką, więc nie można się jej nauczyć. Jest za to czymś, co każdy człowiek ma w stopniu mniej lub bardziej rozwiniętym. Można więc ją pielęgnować, rozwijać i ćwiczyć”¹⁶.

Kreatywność etymologicznie oznacza postawę twórczą (od łac. *creatus*, czyli twórczy). Jest to zatem zdolność i gotowość do nowych, niekonwencjonalnych rozwiązań problemów, a także do nienawykowego zachowania. Zakłada *a priori* twórczą wolność, umożliwia spontaniczne działania, uwalnia od przymusu i „prowadzenia na pasku”. Jest zdolnością i gotowością do nowego, do czegoś innego. Ks. Marian Finke uważał, że jest to proces umysłowy pociągający za sobą powstawanie nowych idei, koncepcji lub nowych skojarzeń, powiązań z istniejącymi już ideami i inicjatywami. Myślenie kreatywne, to myślenie prowadzące do uzyskania oryginalnych i stosownych rozwiązań. Alternatywna, bardziej codzienna definicja kreatywności mówi, że jest to zdolność tworzenia czegoś nowego. Człowiek kreatywny nie zadowala się samą recepcją i tylko odtwarzaniem tego, co już istnieje, ale jest wobec aktualnego stanu krytyczny i pragnie go ulepszać¹⁷.

Kreatywność polega na wykraczaniu poza to, co wiemy¹⁸. Podczas gdy logika dedukcyjna pozwala wyprowadzać wnioski z posiadanej wiedzy, kreatywność umożliwia poznawanie obszaru niewiedzy. Jest to tak charakterystyczne dla wszelkiej działalności katechetycznej, która odwołuje się do rzeczywistości nadprzyrodzonej, niemierzalnej i niesprawdzalnej. Jej żywotność może się skończyć wtedy, kiedy sam katecheta przestanie zadawać sobie pytania. Kapitalnie o tym napisał George Bernard Shaw: „Niektórzy widzą rzeczy takie jakimi są i pytają – dlaczego. Ja śnię o rzeczach, których nigdy nie było i pytam – dla-

¹⁵ Zob. *Lider Europejskiego Roku Kreatywności i Innowacji 2009 w Polsce*. [on-line] <http://www.innowacje2009.pl/patronat-europejskiego-roku-kreatywnosci-i-innowacji> [dostęp 11.07.2012].

¹⁶ P a s z k o w s k i. *Odkryj w sobie kreatywność* s. 16.

¹⁷ F i n k e. *Kreatywność w katechezie* s. 97.

¹⁸ Należy odróżniać zdolności konstruowania nowych pomysłów od prawdziwej kreatywności. „Różnica między konstruowaniem a kreatywnością polega na tym, że rzecz skonstruowaną można pokochać dopiero gdy jest gotowa, natomiast rzecz kreowaną kocha się, zanim jeszcze powstanie. Potrzebna jest także wrażliwość i prostota, ponieważ oczywiste jest zawsze najtrudniejsze do zrozumienia, gdyż usypia naszą wrażliwość”. Ch. D i c k e n s. *The Old Cursity Shop*. Londyn 1998 s. 56.

czego nie?”¹⁹. Kreatywne odkrycie polega na patrzeniu na te same rzeczy w podobny sposób jak inni ludzie, ale myśleniu czegoś innego.

Kreatywność w katechezie to zdolność połączenia dziecięcej, niczym nieograniczonej energii z czymś przeciwnym i wrogim – poczuciem porządku wynikającym z przyjętych założeń i zdyscyplinowanej inteligencji dorosłego. Dlatego trzeba zakładać, że kreatywność jest związana z uczeniem się na błędach. Trzeba też zgodzić się z opinią, że każdy geniusz w tym obszarze jest w nikłym procencie inspiracją, a w przeważającej części ciężką pracą. W katechezie linia między niemożliwym a możliwym zależy od determinacji katechetów i ona zdecyduje o ewentualnym sukcesie w nauczaniu religijnym²⁰.

Katecheci, uwikłani w proces gromadzenia dokumentacji swoich postępów zawodowych i sprawozdawczość, często komplikują proste sprawy. Tworzenie z prostych zależności edukacyjnych skomplikowanych twórców jest dość powszechne we współczesnej oświacie. Tymczasem jedynie upraszczanie rzeczy skomplikowanych jest prawdziwą kreatywnością. I tego w katechezie potrzebujemy najbardziej: upraszczania, upogładowienia, przybliżenia w prostych formach skomplikowanych Bożych tajemnic.

Bez postawy kreatywnej będziemy coraz bardziej bezradni, ponieważ pomysły, które nie są rozwijane, dewaluują się. Jest to jedyna droga postępu. Najlepszą metodą przewidywania katechetycznej przyszłości jest jej kreatywne tworzenie²¹. Victor Hugo napisał słowa, które dzisiaj mogą stać się drogowskazem dla katechetów: „Przyszłość ma wiele nazw. Dla słabych oznacza nieuchronność, dla bojaźliwych nieznane, dla kreatywnych oznacza szansę”²². Dlatego współczesny katecheta powinien w czasie formacji stałej usłyszeć także następującą propozycję: „Usuń ze swojego słownika słowo problem i zastąp słowem wyzwanie. Życie stanie się nagle bardziej podniecające i interesujące”²³.

We współpracy z łaską Bożą katecheci mogą tak wiele uczynić, gdyż została im przyobiecana pomoc Największego Kreatora, dla którego nie ma rzeczy niemożliwych (por. Łk 1, 37). Katecheta musi bardziej otworzyć się

¹⁹ [on-line]. <http://www.nsystems.pl/> [dostęp 11.07.2012].

²⁰ [on-line] www.bbedukacja.pl/dzieci_6_9/rozwoj/tworcze_myslenie_dziecka [dostęp 3.09.2012].

²¹ Charles Kettering powiedział: „Interesuje mnie przyszłość, ponieważ tam spędzę większą część swojego życia”. [on-line] www.pobp.com.pl/index.php/onas-11k [dostęp 3.09.2012].

²² [on-line]. pl.wikiquote.org/wiki/Wiktor_Hugo-37k [dostęp 3.09.2012].

²³ [on-line]. www.homeopatiaok.pl/portal/leczsieok/samoakceptacja.aspx-31k [dostęp 3.09.2012].

na to, co samo życie zsyła. Powinien nauczyć się rozumieć, czym jest moc i potęga wiary, oczekiwania i nadziei. Jest jednak jeden warunek by móc się tego doczekać. Trzeba pokonać siebie i swoje słabości i pragnąć zmian na lepsze.

Katecheta, który przeczyta te słowa, powinien zadać sobie pytanie: Kiedy ostatnio przyszło mi do głowy jakieś twórcze rozwiązanie? Dziś rano, wczoraj, w ubiegłym tygodniu, w ubiegłym miesiącu, w ubiegłym roku? Co to było? W czym pomogło mi to katechizować lub rozwiązywać dylematy katechizowanych? Co mnie motywuje do podejmowania kreatywnej postawy? Są to pytania kluczowe, ponieważ z reguły ludziom odpowiada rzeczywistość, w której żyją²⁴. Nie widzą więc powodów, aby zmienić swoje dotychczasowe przyzwyczajenia i argumentują następująco: Po co właściwie starać się żyć twórczo? Po co wprowadzać nowe zasady? Po co ryzykować porażkę i wystawiać się na pośmiewisko, kiedy został znaleziony katechetyczny *modus vivendi*, który po wprowadzeniu koniecznych kompromisów sprawdza się w szkole?

III. CECHY CHARAKTERU OSOBY KREATYWNEJ

Kształtowanie umiejętności kreatywnego myślenia i działania w katechezie powinno rozpocząć się od przeanalizowania sugestii znawców zagadnienia, np. W. Reichmanna i O. Siwińskiego, którzy wymieniają cztery niezbędne cechy charakteru człowieka świadomie przyjmującego postawę kreatywną. Najpierw jest to otwartość i wewnętrzna elastyczność. Człowiek nie zamyka się sztywno w raz przyjętych poglądach i kształci w sobie zdolność do myślenia w wielu kierunkach. Następnie ciekawość, polegająca na szukaniu nowych dróg i możliwości oraz nieograniczanie się do pierwszego lepszego nadarzającego się rozwiązania. Dalej spostrzegawczość, czyli zdolność do zauważania problemów i niedociągnięć oraz podchodzenie do nich w sposób obiektywny. W końcu zdolność do krytycznej samooceny. Osoba kreatywna umie dostrzec, że aktualnie realizowany wariant nie prowadzi do zamierzonego celu. Potrafi zawrócić, aby poszukać nowej możliwości, nawet jeżeli jest ona związana z jakimś stopniem ryzyka²⁵.

²⁴ Zob. Von O e c h. *Kreatywność* s. 12.

²⁵ Zob. W. R e i c h m a n n, O. S i w i ŋ s k i. *Za pięć dwunasta*. [on-line]. <http://www.ats.neostrada.pl/rozwijaniekreatywnosci.html> [dostęp 3.09.2012].

Warunkiem skuteczności myślenia kreatywnego jest siła przebicia. Do powodzenia wymagane są trzy czynniki. Szybkość, by własną dynamiką zdeorientować przeciwnika, a potencjalne trudności zminimalizować. Wytwałość, by przeczekać to, czego rozwiązać się aktualnie nie da. Umiejętność nazywania po imieniu bieżących i przyszłych problemów katechetycznych, bez oglądania się na fałszywie rozumianą harmonię²⁶.

Osoba kreatywna musi posiadać motywację do wykorzystania swojego kreatywnego potencjału, gdyż bez tego nie jest możliwe osiągnięcie pozytywnych rezultatów. Wcześniej musi narodzić się i dojrzeć przekonanie, że to, co czyni, nie przynosi efektów²⁷. Dlatego poszukuje nowatorskich możliwości rozwiązywania problemów. Cechuje się otwartością i wewnętrzną elastycznością, jest otwarta na inne poglądy. Kształci w sobie zdolność do myślenia w wielu kierunkach²⁸. Potrafi wyrazić krytyczną samoocenę, nawet jeżeli jest ona związana z jakimś stopniem osobistego lub zawodowego ryzyka²⁹.

Aby do czegoś dojść, trzeba wyruszyć w drogę. Kto chce prawdziwych zmian w katechezie, szuka sposobu, kto nie chce, szuka powodu, by wytłumaczyć swoją bierność. Tymczasem kreatywność nie przyjdzie sama. Trzeba się jej przypodobać i jej uczyć, a najlepszym sposobem jest zmiana przyzwyczajeń³⁰. Przełamywanie barier kreatywności w katechezie może rozpocząć się od prostych zachowań, ponieważ kreatywność nie polega na tym, żeby zawsze wszystko robić inaczej i za wszelką cenę szokować oryginalnością, lecz by sprawdzić, czy potrafię jako katecheta choć na chwilę zmienić swoje przyzwyczajenia. Warto zastanowić się, co katecheta może zmienić w swoich codziennych zwyczajach, by choć na chwilę odejść od rutyny³¹.

²⁶ Zob. A. T o k a r z. *W poszukiwaniu zastosowań psychologii twórczości*. Kraków 2005 s. 18.

²⁷ Por. K. S z m i d t. *Elementarz twórczego życia, czyli o sposobach twórczego myślenia i działania*. Warszawa 1994 s. 188.

²⁸ *Osoba kreatywna*. [on-line] http://www.mind4you.pl/slownik/osoba_kreatywna.html [dostęp 11.07.2012].

²⁹ Por. W. L i m o n t. *Synektyka*. W: *Antologia tekstów do psychopedagogiki twórczości*. Cz. 1. Wstęp, wybór i opracowanie K. J. Szmidt. Warszawa 1997 s. 37.

³⁰ Znakomitym poligonem doświadczalnym w rozwijaniu kreatywności jest świat nowoczesnych multimediów w nauczaniu religijnym, o którym Aleksandra Pezda tak pisze: „Technologia wyzwala kreatywność. Nawet nie lubiane przez nauczycieli telefony komórkowe mogą się stać szkolnym orężem. Dlaczego nie pozwolić na fotografowanie doświadczeń z lekcji, kręcenie filmów instruktażowych dla kolegów, nagrywanie notatek? Dzieci uwielbiają nagrywać filmy, robić zdjęcia, miksować muzykę, niech robią to z pożytkiem dla wszystkich, a nie pod presją zakazów”. P e z d a. *Koniec epoki kredy* s. 17.

³¹ Najprostsze i uniwersalne propozycje, aby rozbudzić w sobie kreatywność, czyli chęć

Budowanie strefy kreatywnego myślenia w katechezie nie będzie łatwe³². Takie refleksje nasuwają się po wszystkich działaniach ewaluacyjnych i wizytacyjnych³³. Co zatem robić, by uczyć kreatywności i przysparzać Kościołowi ideowych zwolenników. Niestety tylko niewielki procent ludzi posiada wrodzoną zdolność do kreatywnego myślenia. Z tego powodu wiele osób traktuje kreatywność jako coś nadzwyczajnego, co jest dostępne tylko nielicznym³⁴. Tymczasem umiejętności kreatywnego myślenia można się nauczyć w taki sam sposób, jak np. czytania lub pisanie. Wymaga to jednak stałej pracy nad sobą.

Edward De Bono, światowy ekspert w dziedzinie umiejętności kreatywnego myślenia twierdzi, iż aby móc w pełni wykorzystać umiejętności kreatywnego myślenia, trzeba stać się tzw. człowiekiem myślącym, który ma zaufanie do własnej umiejętności myślenia, potrafi świadomie zabrać się do myślenia i skupić na konkretnej sprawie; zawsze umie zdefiniować cel swojego namysłu i określić, w jaki sposób zamierza ten cel osiągnąć; zdaje sobie sprawę z tego, że jakiegokolwiek podejście do określonej sprawy czy sposób widzenia sytuacji jest tylko jednym z licznych możliwych podejść czy sposobów, z których większość nie przyszła mu do głowy; potrafi docenić to, co osiągnął, nawet jeżeli jest to tylko świadomość, że problem wymaga dalszego namysłu; uważa, że myślenie jest sztuką, w której warto się doskonalić i której trzeba się przyglądać; uważa, że myśli się po to, żeby lepiej zrozumieć rzeczywistość, żeby podejmować trafne decyzje i aby wypracowywać lepsze

do zmian w posłudze katechetycznej: Załóż zegarek na drugą rękę. Niech umysł za każdym razem, kiedy będziesz próbował sprawdzić godzinę, krzyczy: „Coś jest nie tak”. Zaczynj od zmiany ręki, którą bierzesz telefon i piszesz SMS-y. Zmień „teraz” miejsce siedzenia. Zastanów się, jak ta niewielka zmiana wpływa na sposób myślenia. Jak inaczej mogą płynąć myśli, jak przed oczami masz coś innego niż przez ostatnie kilkadziesiąt minut. Po uciążliwym dniu pracy nie wracaj tą samą drogą do domu. Nieważne, że jest najkrótsza. Inna może być znacznie przyjemniejsza. Wybierz trzy codzienne przyzwyczajenia i przez jakiś czas postaraj się wykonywać te czynności inaczej. Dlatego zapytaj kogoś, z kim przebywasz na co dzień, jakie masz nawyki: charakterystyczny sposób trzymania długopisu? Gest lub mina, którą robisz, kiedy się zamyślasz? Zwrot, którego używasz? Por. P a s z k o w s k i. *Odkryj w sobie kreatywność* s. 22.

³² Por. B. F o r t e. *Chrześcijaństwo europejskie wobec współczesnych wyzwań*. W: *Kościół w życiu publicznym. Teologia polska i europejska wobec nowych wyzwań*. T. 1. Red. K. Gózdź, K. Klauza, Cz. Rychlicki [i in.]. Lublin 2004 s. 17.

³³ K. S t r ó z y ń s k i. *Prowadzenie ewaluacji w ramach nadzoru pedagogicznego*. Warszawa 2010 s. 22.

³⁴ E. N ę c k a. *Twórcze rozwiązywanie problemów*. Kraków 1994 s. 20.

sposoby postępowania, a nie po to, żeby udowodnić, iż jest się mądrzejszym od innych³⁵. To jest szczególnie ważne w katechezie!

Przygotowanie do tworzenia nowych, pożytecznych pomysłów w katechezie to zadanie równie pilne co niezbywalne³⁶. Dochodzenie do nowych pomysłów jest procesem wielostopniowym i ma cztery znaczące etapy: przygotowania mające na celu zdefiniowanie problemu oraz zebranie wszelkiego rodzaju informacji, które mogą być przydatne przy dochodzeniu do jego rozwiązania; inkubacja polegająca na kojarzeniu zebranych informacji w celu znalezienia rozwiązań problemu; iluminacja, czyli dochodzenie do konkretnych pomysłów; weryfikacja zebranych pomysłów pod kątem możliwości wcielenia ich w życie³⁷.

Natomiast Roger von Oech w swoim programie odkrywania kreatywności wyróżnił siedem ściśle połączonych ze sobą etapów, rozgrywających się w dwóch fazach³⁸:

Faza zarodkowa:

- Motywacja do stworzenia czegoś nowego;
- Poszukiwanie informacji, które mogą pomóc w znalezieniu rozwiązań;
- Manipulacja, czyli kojarzenie ze sobą zebranych wcześniej informacji;
- Inkubacja polegająca na przerwie w świadomym zajmowaniu się problemem. Kojarzeniem informacji zajmuje się podświadomość;
- Iluminacja, czyli dochodzenie do rozwiązań.

Faza praktyczna:

- Ocena pomysłów i podejmowanie decyzji o ich wdrożeniu, nawet jeśli nie są one doskonałe;
- Akcja, czyli wprowadzenie pomysłów w życie.

Aby móc rozwiązać jakiś problem, trzeba go najpierw dokładnie zdefiniować. Problem to różnica między stanem obecnym a stanem pożądanym. W działalności katechetycznej czasem trudno jednoznacznie ustawić problem. Jeśli nie można znaleźć takiej różnicy, to trzeba dopiero zdefiniować problem. Krzysztof J. Szmidt uważa, iż problem prawidłowo zdefiniowany to problem w połowie rozwiązany. Prawidłowa definicja problemu jest bardzo

³⁵ A. Ł a m e k. *Rozwijanie umiejętności kreatywnego myślenia*. [on-line]. <http://www.ats-neostrada.pl/rozwijaniekreatywnosci.html> [dostęp 3.09.2012].

³⁶ P r z y b y s z. *Kreowanie wizerunku Kościoła* s. 38.

³⁷ Tamże.

³⁸ Etapy podają za: tamże.

ważna. Jeśli źle zdefiniujemy problem, wtedy cała praca nad jego rozwiązaniem pójdzie na marne³⁹.

Niezbędne w tym procesie są pytania⁴⁰. Do zdefiniowania problemu można wykorzystać sześć uniwersalnych pytań: Co? Gdzie? Kiedy? Jak? Dlaczego? Kto? Co stanowi problem? Np. zdobycie nowych katechizowanych, którzy będą regularnie uczestniczyć w katechizacji? A może niska jakość prowadzonej katechezy? Czy zatem lepiej zająć się zdobyciem nowych katechizowanych, czy też lepiej spróbować polepszyć jakość świadczonych usług katechetycznych? Pytanie „dlaczego?” może być użyte wielokrotnie, tak aby jak najbardziej zagłębić się w sedno problemu. W naszym przykładzie pytania te mogą być wykorzystane następująco. Gdzie planuje się pozyskanie nowych katechizowanych? Czy planuje się ograniczyć tylko do terytorium lokalnego, czy też rozszerzyć obszar działalności na inne regiony? Jeśli tak, to które działania ewangelizacyjne zaoferować potencjalnym katechizowanym z innych regionów? Może trzeba będzie przygotować dla nich nową ofertę? Kiedy katecheza chciałaby pozyskać nowych katechizowanych? Oczywiście jak najszybciej. Coraz silniejsza konkurencja powoduje, iż należy dążyć do jak najszybszego zdobycia jak największej liczby katechizowanych, którzy będą stanowić stałe środowisko katechetyczne. Jak pozyskać nowych katechizowanych? Czy przeprowadzić jakąś akcję promocyjną, a może na stałe obniżyć wymagania? Może lepiej dodać nowe formy katechetyczne? Dlaczego należy zdobyć nowych katechizowanych? Bez nowych katechizowanych katecheza nie uzyska stosownego poparcia i upadnie. Dlaczego? Bo posiadany przez katechezę kapitał nie wystarczy, aby pokrywać przez dłuższy czas ujemny wynik rekrutacji. Kto powinien zająć się zdobywaniem nowych katechizowanych? W pierwszej kolejności powinni to być katecheci. Czy mają oni jednak odpowiednie kwalifikacje? Może warto byłoby ich przeszkolić? Może lepiej byłoby zatrudnić nowych pracowników? A może warto byłoby znaleźć osoby, które zostałyby przedstawicielami katechezy? Dzięki odpowiedzi na sześć kluczowych pytań, problem został rozbity na mniejsze składniki (problemy). Można je oddzielnie analizować i szukać pomysłów na rozwiązanie każdego z nich kreatywnie⁴¹.

³⁹ Por. K. J. S z m i d t. *Porządek i przygoda. Lekcje twórczości*. W: *Antologia tekstów do psychopedagogiki twórczości* s. 114.

⁴⁰ Por. *Vademecum katechety. Metody aktywizujące*. Red. Z. Barciński. Lublin 2006 s. 49.

⁴¹ Zob. A. Ł a m e k. *Rozwijanie umiejętności kreatywnego myślenia* [on-line]. <http://www.ats.neostrada.pl/rozwijaniekreatywnosci.html> [dostęp 3.09.2012].

Jakie metody zastosować? Najlepiej burzę mózgów, ponieważ jest to najbardziej znana technika. Została wymyślona przed II wojną światową w USA przez Alexa Osborna. Ma kilka zasad: *zasada odroczenia oceny* – wszelkie ocenianie w trakcie sesji jest zabronione; *zasada fantazjowania* – pożądane jest wymyślanie najbardziej nawet nieprawdopodobnych, fantastycznych, wydawałoby się wręcz absurdalnych pomysłów; *zasada przechodzenia ilości w jakość* – im większa liczba pomysłów, tym większa szansa na znalezienie optymalnego rozwiązania; *zasada modyfikacji* – wskazane jest udoskonalanie, modyfikowanie pomysłów innych osób; *zasada sugestii* – wskazane jest sugerowanie się pomysłami innych osób przy wymyślaniu własnych⁴². Ponieważ ta metoda stosowana jest w szkolnym nauczaniu religii i jest powszechnie znana, nie powinno z nią być żadnych trudności. Została też znakomicie opisana w *Vademecum katechety* w dziale pt.: „Metody twórczego myślenia”⁴³.

Wykorzystując burzę mózgów, należy sformułować konkretny problem, nad którym chce się pracować. Należy zadbać o to, aby pytanie, będące definicją problemu, postawić jasno i wyraźnie⁴⁴. Podczas burzy mózgów można skorzystać z pytań mających pobudzić pomysłowość: Jakie są inne zastosowania? Zaadaptować? Zmodyfikować? Powiększyć? Zmniejszyć? Zastąpić czymś innym? Przegrupować? Odwrócić? Połączyć?

Drugą skuteczną metodą jest technika kwitnącego lotosu, która składa się z kilku etapów. Etap pierwszy polega na umieszczeniu w centralnym miejscu (np. kartki) problemu lub tematu, którym chcemy się zająć. Etap drugi to zgłaszanie pomysłów, które są umieszczane wokół głównego problemu. W etapie trzecim następuje przyjęcie każdego z pomysłów jako centrum, wokół którego tworzy się następne pomysły itd. Proces tworzenia pomysłów należy podtrzymywać tak długo, aż wyczerpie się wszystkie możliwości. Dzięki tej technice można pozyskać bardzo dużą liczbę pomysłów, często bardzo odległych od pierwotnego problemu⁴⁵.

Wielce przydatna w poszukiwaniu kreatywnych rozwiązań jest także technika *storyboarding*. Narodziła się ona w 1928 roku w zespole filmowym Walta Disneya. Na dużej tablicy umieszcza się pomysły, dzięki czemu można odkryć powiązania między poszczególnymi pomysłami oraz wszystkimi pomysłami jako całością. Tworząc *storyboard*, należy zacząć od koronnego

⁴² *Vademecum katechety* s. 53-54.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ P a s z k o w s k i. *Odkryj w sobie kreatywność* s. 123.

⁴⁵ Podaję za: A. Ł a m e k. *Techniki wymyślania nowych pomysłów*. [on-line]. <http://ww.ats.neostrada.pl/technikikreatywne.html> [dostęp 3.09.2012].

pomysłu, a następnie pod nim doczepiać pomysły, które z niego wynikają lub są w jakiś inny sposób z nimi powiązane. Przy tworzeniu i rozwijaniu *story-boardów* najlepiej wykorzystywać zbiorowe sesje, podczas których dyskutuje się nad pomysłami, dodaje nowe oraz określa się zależności i powiązania między nimi⁴⁶.

Podczas rozwiązywania rzeczywistego problemu, należy zacząć od zastosowania jednej techniki, najlepiej takiej, która najbardziej nam odpowiada. Trzeba jednak pamiętać o tym, aby rozwiązując różne problemy nie stosować niewolniczo ciągle tej samej techniki, gdyż w ten sposób ograniczamy nasze możliwości znalezienia różnorodnych pomysłów. Jeśli uzyskane dzięki danej technice pomysły nie będą nas w pełni satysfakcjonować, wtedy należy sięgnąć po inne techniki.

IV. KREATYWNOŚĆ

– ZASTOSUJ POZNANE ZASADY W KATECHEZIE

Zaniechanie kreatywności prowadzi do następującego myślenia o duszpasterstwie i katechezie: „Ubywa wiernych w parafii, a więc cieszymy się sobą, którzy jeszcze jesteśmy razem; młodzieży nie da się zdobyć dla Kościoła, więc pracujemy z seniorami; uczestnik Mszy św. nie lubi wymagań i wyrzeczeń, więc głosimy mu *przytulnego* Pana Boga”⁴⁷. Trudno się dziwić, że katecheza jest w znacznym impasie i „rozpaczliwie woła” o nowe inspiracje.

Co trzeba zrobić, aby stawać się kreatywnym katechetą? Za wszelką cenę unikać przesadnej „adoracji” telewizora, komputera, odtwarzacza DVD. To zabija kreatywność. Jednocześnie nie wolno uciekać przed wszystkimi zagrożeniami i trudnościami, jakie rodzą się na katechezie. Tworząc nowe pomysły katecheci powinni sobie nawzajem pomagać a nie rywalizować. Procesom kreatywności sprzyja klimat zaufania i nowej jakości w relacjach uczeń–nauczyciel religii. Dlatego należy stosować zasadę sprawiedliwości, życzliwości, poszanowania godności osoby, lojalności, szacunku dla poglądów innych, nawet, gdy ich pomysły wydają się być nierealne i zbyt futurystyczne⁴⁸.

W takiej strategii nie należy tracić z pola widzenia faktu, że nikt nie zaczyna od zera – otrzymuje, aby dawać. Nie można w imię kreatywności uprawiać

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ R. S t a f i n. *Kościoły wypłynęły na głębię. Refleksje duszpasterskie o Kościołach w Europie na przykładzie Niemiec i Polski*. Tarnów 2007 s. 41.

⁴⁸ L i m o n t. *Synektyka* s. 37.

krytyki, lekceważyć dorobku minionych pokoleń, gardzić tym, co było wcześniej. „Chodzi tu o konteksty kulturowe, społeczne, gospodarcze, polityczne, religijne”⁴⁹. Katecheci potrzebują możliwości identyfikacji z bliskimi lub dalszymi wzorami osobowymi – to zabezpiecza zbawczą kreatywność.

Katecheza, oprócz funkcji twórczej inspiracji, prawa do oryginalności, posiada wymiar instytucjonalny. Kreatywny katecheta musi być w relacji do powszechnej wiary Kościoła, a wszelkie próby i kreatywne wysiłki nie mogą godzić w jego zbawcze funkcjonowanie⁵⁰. Jan Paweł II w Encyklice *Veritatis splendor* napisał, że człowiekowi współczesnemu „tylko Krzyż i chwała Chrystusa Zmartwychwstałego mogą dać pokój jego sumieniu i obdarzyć zbawieniem” (VS 120). To musi być wspólna sprawa wszystkich odpowiedzialnych za katechizację. Katecheta musi nauczyć się być z siebie dumnym, gdy potrafi być kreatywny. Nie może także cały czas pracować nad poprawianiem świata i swoich wychowanków, ale powinien spróbować najpierw siebie poprawiać.

Kreatywność powinna pojawić się w tych obszarach katechetycznych, nad którymi unoszą się ciemności zniechęcenia, zrutynizowania, utraty sensu działania, a czasem nawet przeczucie wykluczenia z obszaru działalności edukacyjnej państwa. Kreatywność w katechezie jest potrzebna, aby katecheci mogli w nowej formule bronić i promować Ewangelię, posługując się nie tylko krytyką nowych czasów, ale także – na ile to możliwe – metodą twórczych rozwiązań. Co najbardziej wymaga kreatywnej postawy w modernizowaniu katechezy? Jest kilka takich zapalnych obszarów:

Brak postawy twórczej oraz niewolnicze ograniczanie się do korzystania z pomocy uprzednio wytworzonych przez innych w katechizacji.

Zrutynizowanie działalności katechetycznej, co prowadzi do zniechęcenia, a często do wewnętrznej dezaprobaty w spełnianiu narzuconych zadań.

Brak miłości pedagogicznej i traktowanie urzędu katechety jako trampoliny do osiągnięcia wyższej pozycji w społeczeństwie.

Nadmierna tendencja do „zbieractwa”, szczególnie w dziedzinie nowinek technicznych, nowych pomocy, które wyręczają katechetę.

⁴⁹ Synod Biskupów. XIII Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne. *Nowa ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej. Instrumentum laboris*. Watykan 2012 nr 51.

⁵⁰ Por. J. R a t z i n g e r. *Słowo wstępne*. W: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*. Tłum i opr. Z. Zimowski, J. Królikowski. Tarnów 1995 s. 8.

Rozluźnianie katechetycznych więzi koleżeńskich na rzecz kontaktów z osobami zlaicyzowanymi o podobnych zainteresowaniach oraz najczęściej wyższym statusie materialnym.

Indywidualizm – „Gwiazdorstwo” – tzn. wykonywanie pewnych zadań na pokaz (np. przy wizytacji).

Poddawanie się opinii, że praca katechety jest mniej ważna od innych i nie zyskuje społecznego poparcia.

Powyższe wskazania nie mają jednej idei przewodniej, ale sygnalizują różne problemy katechetyczne, które zebrane w jedną „kolekcję” nie tylko stanowią zwierciadło pilnych zagadnień do kreatywnego rozwiązania, ale tworzą też kompendium aktualnych trudności katechetycznych. Trzeba żywić nadzieję, że ta kolekcja stanie się użytecznym narzędziem dla tych katechetów i katechetyków, którzy odważą się na uruchomienie swoich kreatywnych możliwości.

*

Wyeksponowane wyżej dylematy nie są niczym nowym w głoszeniu Ewangelii. Już na początku tej drogi św. Jan Ewangelista napisał: „A spośród Jego uczniów, którzy to usłyszeli, wielu mówiło: «Trudna jest ta mowa. Któż jej może słuchać?» [...] Odtąd wielu uczniów Jego się wycofało i już z Nim nie chodziło” (J 6, 60-66). Słyszemy o wycofywaniu się młodych ludzi z lekcji religii w szkole. Tak było zawsze, i tym nie trzeba się martwić, ponieważ zawsze będą ludzie, którym brakuje odwagi, aby zmierzyć się z wymaganiami Ewangelii. Nie jest też żadną tajemnicą, że nawet najlepsze głoszenie Ewangelii nie gwarantuje jej przyjęcia. Jezus był tego świadomy, choć przecież umiał głosić Ewangelię. Na kimś, kto ją zrozumiał, ale odrzucił, spoczywa odpowiedzialność osoby mówiącej „nie”. Jeśli ktoś odrzucił, bo nie zrozumiał, odpowiedzialność spoczywa na tym, kto źle głosił, albo nie głosił kreatywnie. Kto przekręca dobrą nowinę, aby uczynić ją bardziej strawną, jest handlarzem, którego nie interesuje prawda, lecz poklask. Tego Jezus nie szukał i to nikomu nie służy. Dzisiaj musimy uważać na handlarzy, gdyż mogą wejść w środowisko teologów, moralistów, katechetów, wychowawców. Podejmując kreatywne myślenie o katechezie, bierzemy prawdziwą odpowiedzialność za zbawienie ludzi. Handlarzami są również chrześcijanie „w stylu

amerykańskim”, którzy chcieliby dostosować Słowo Boga do sondaży⁵¹. Zapominają oni, że Jezusa nie interesuje większość, ale prawda podawana z nową mocą i ekspresją – tzn. kreatywnie, „aby ukazać coraz wyraźniej radość i odnowiony entuzjizm spotkania z Chrystusem”⁵².

BIBLIOGRAFIA

- B e n e d y k t XVI: List apostolski w formie Motu proprio *Porta fidei* ogłaszający rok wiary. Wskazania duszpasterskie na Rok Wiary. Nota Kongregacji Nauki Wiary. Tarnów: Wyd. Biblos 2012.
- B u r o w R.: Uwierzyć w Jezusa. Tłum. K. Pachocki. Poznań: Wyd. Święty Wojciech 2012.
- D ł u g o s z A.: Od chrztu do zmartwychwstania. O życiu chrześcijanina. Kraków: Wyd. eSPe 2011 s. 8.
- F i n k e M.: Kreatywność w katechezie (I). „Katecheta” 26:1982 nr 3 s. 97-101.
- Ł a m e k A.: Rozwijanie umiejętności kreatywnego myślenia [on-line]. <http://www.ats.neostrada.pl/rozwijaniekreatywnosci.html> [dostęp 3.09.2012].
- Ł a m e k A.: Techniki wymyślania nowych pomysłów [on-line]. <http://www.ats.neostrada.pl/technikikreatywne.html> [dostęp 3.09.2012].
- Media w Kościele i Kościół w mediach. Edukacja medialna, dziennikarska i w zakresie *public relations* z zastosowaniem technologii web 2.0 w Kościele w Polsce. Red. M. Przybysz, J. Kloch. Katowice: Drukarnia Archidiecezjalna 2012.
- N ę c k a E.: Twórcze rozwiązywanie problemów. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls” 1994.
- W a l e w i c z S.: Kreatywność w teorii i praktyce katechetycznej (Marian Finke). Poznań: UAM WT. Redakcja Wydawnictw 2002.
- P a s z k o w s k i M.: Odkryj w sobie kreatywność. Warszawa: Wyd. Difin 2008.
- P e z d a A.: Koniec epoki kredy. Warszawa: Agora SA 2011.
- Synod Biskupów. XIII Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne. Nowa ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej. *Instrumentum laboris*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana 2012.
- S z m i d t K. J.: Elementarz twórczego życia, czyli o sposobach twórczego myślenia i działania. Warszawa: Wyd. INTRA 1994.
- T o k a r z A.: W poszukiwaniu zastosowań psychologii twórczości. Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego 2005.
- Vademecum katechety. Metody aktywizujące. Red. Z. Barciński. Kraków: Wyd. „M” 2006.
- Von O e c h R.: Kreatywność. Możesz być bardziej twórczy. Tłum. A. Skrok. Łódź: Galaktyka 2009.

⁵¹ Por. L a s c o n i. *Ja i Ty przez 365 dni* s. 158.

⁵² B e n e d y k t XVI. List apostolski w formie Motu proprio *Porta fidei* s. 5.

CATECHETICAL IMPORTANCE OF A CREATIVE ATTITUDE

S u m m a r y

The renewal in proclaiming the Gospel can take place through renewed catechetical activities that transgress the conventional religion classroom dynamics. This is why we should be talking about a creative religion teacher, who can face the challenge of the present. The present calls for fresh perspectives on catechesis and for bidding the farewell to the prehistoric approach to religious education. Creativity is not a science but is a feature displayed by all – to a smaller or larger extent. Creativity can be nourished and developed, and the readiness to undertake unconventional action can be trained. A creative mind is not happy recreating the things that one already knows. A creative mind is critical to the status quo and strives to make it better. Preparing teachers to be creative in their catechetical efforts can employ brainstorming, the Lotus Blossom Technique or storyboarding. These techniques allow people to discuss their ideas, develop them, add new ones and to define the relations that obtain between these ideas. To become a creative religion teacher, one needs to avoid mental clichés and face bravely the dangers and challenges of their catechetical work. Creativity is endorsed by the atmosphere of trust, and the reliance on principles of justice, kindness and respect to the opinions held by others, even though their ideas seem unrealistic or futuristic. Creativity should emerge in these areas of catechetical influence where one can diagnose considerable degree of demotivation, routine, disempowerment or where religion is being marginalized or eliminated from the domain of the state's educational responsibility.

Translated by Konrad Klimkowski

Słowa kluczowe: kreatywność, ulepszanie, katecheza.

Key words: creativity, improvement, religious education.